

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ ЕЛЕКТРОННОГО ЛИСТУВАННЯ ДЛЯ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

CERTAIN ASPECTS OF THE USE OF ELECTRONIC CORRESPONDENCE DATA FOR EVIDENCE IN CIVIL JURISDICTION

Кабальський Р.О., к.ю.н.,
асистент кафедри теоретико-правових дисциплін

Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

На сьогодні людство активно освоює нове цифрове середовище, в якому формуються цифрові аналоги інформаційних масивів традиційної інформації. Вивчення поняття і особливостей цифрових доказів актуально в силу відсутності хоч якоїсь системності в питанні нормативного визначення порядку подачі цифрових доказів до суду, їх джерел, легітимності, опису, тощо.

Саме питання використання особливого виду електронних доказів – таких як дані електронного листування і розглядається в нижченаведеній статті. Такі дані поділені за типом листування – листування за допомогою мобільного-зв'язку, через електронну пошту, через спеціалізовані програми-месенджери, через соціальні мережі. Кожен із таких видів має свої особливості в питанні доказування авторства листування.

В статті акцентовано увагу на тому, що тягар доказування авторства відправника, а також належності відповідного номеру телефону належить стороні, що посилається на такі факти. Спільним для всіх видів засобів електронних листувань є те, що доводити факт авторства можна через показання свідків, письмові докази (анкетування, бази даних, тощо), вказані дані при реєстрації. Відмінності полягають в набутті адреси електронної пошти, процедури отримання номеру телефону, реєстрації профілю в соціальних мережах.

З призи цього розглянуто два законопроекти, що намагались запровадити обов'язковість реєстрації електронної адреси за кожною фізичною та юридичною особою при отриманні паспорту або реєстрації юридичної особи, проте жоден із законопроект не отримав необхідної підтримки для набуття чинності, що виправдано рядом об'єктивних обставин.

В статті також розглядається проблема порушення таємниці приватного життя через демонстрацію листування в соціальних мережах без згоди автора в судовому засіданні, проте як свідчить судова практика, у випадках, коли продемонстровані не містять будь-якої принизливості, інтимної, чи непристойної інформації, то вони визнаються судом такими, що не порушують таємницю приватного життя особи.

Ключові слова: електронні докази, доказування, сторони цивільного судочинства, електронне листування, месенджери, електронна пошта, допустимість доказів.

The study of the concept and features of digital evidence is relevant due to the lack of any systematicity in the issue of normative determination of the procedure for submitting digital evidence to court, their sources, legitimacy, description, etc.

The issue of using a special type of electronic evidence, such as email data, is discussed in the article below. Such data are divided by the type of correspondence – correspondence using mobile communication, via e-mail, via specialized messenger programs, via social networks.

The article focuses on the fact that the burden of proving the authorship of the sender, as well as the ownership of the corresponding phone number, belongs to the party referring to such facts. Common to all types of means of electronic correspondence is that it is possible to prove the fact of authorship through the testimony of witnesses, written evidence (questionnaires, databases, etc.), specified data during registration. The differences are in acquiring an e-mail address, the procedure for obtaining a phone number, and registering a profile in social networks.

From the perspective of this, two draft laws were considered that tried to introduce the obligation to register an e-mail address for every individual and legal entity when obtaining a passport or registering a legal entity, but none of the draft laws received the necessary support for entry into force, which is justified by a number of objective circumstances.

The article also examines the problem of violation of the secret of private life due to the demonstration of correspondence in social networks without the consent of the author in a court session, however, as evidenced by judicial practice.

Key words: electronic evidence, evidence, parties to civil proceedings, electronic correspondence, messengers, e-mail, admissibility of evidence.

Постановка проблеми. Сьогодні складно знайти людину, яка б не користувалась електронною поштою, електронним переказом коштів, не мала б електронну сторінку в Інтернеті, не приймала б повідомлення в месенджерах, не створювала електронні файли.

Інформаційні технології на сучасному етапі свого розвитку представляють досить складну, розвинену систему, яка тісно взаємопов'язана з багатьма сферами нашого життя. Нині важко переоцінити їх величезний вплив на ефективність та результативність діяльності в різних галузях суспільного життя, проте поряд з позитивними результатами даного явища можна також констатувати й певні негативні наслідки.

Наприклад, часте укладання цивільно-правових правочинів безпосередньо в месенджерах, соціальних мережах, наприклад купівля в інтернет-магазині, що не зареєстрований як суб'єкт підприємницької діяльності, а існує лише наприклад як сторінка в Instagram.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження в аспекті електронних документів як різновиду доказів в цивільному судочинстві здійснювались Чван-

кіним С.А., Моїсеєнко Д.М., Походжук Р.В., Комаровим В.В., Фурса С.Я. та інші.

Метою статті є детальний аналіз проблемних аспектів представлення електронного листування як доказу в цивільному судочинстві, його особливості, можливості підтвердження, належне оформлення з дотриманням гарантованого права на недоторканість приватного життя.

Виклад основного матеріалу. Збір електронних доказів у мережі Інтернет таким чином, щоб вони були допустимими в суді, може виявитися надто складним завданням, якщо особа знає, як саме їх можна використати в процесі судового доказування, і якщо не вміє користуватися інструментами для їх належного процесуального оформлення.

Достатньо часто учасники цивільного судочинства не розрізняють основних відмінностей між паперовими та електронними документами. Звісно, це зумовлено відносною новизною електронного документообігу та взагалі такого виду передачі інформації. Саме тому електронні докази повинні адаптуватись до загальних вимог до доказів в розумінні ЦПК України [1].

Обмін інформацією за допомогою електронних ресурсів майже повністю витіснив усне спілкування, телефонні розмови, оскільки має ряд переваг, таких як швидкість, інформування щодо статусу повідомлень (доставлено/прочитано), письмова фіксація важливих даних, можливість вести спілкування в ситуаціях, коли розмова є неможливою. Проте не варто приділяти увагу лише перевагам. В аспекті збирання доказової бази такий засіб передачі інформації має й недоліки: неможливість ідентифікації співрозмовника (крім прив'язки сторінки до номеру телефону), можливість видалення листування, можливість зміни повідомлень, залежність від мережі Інтернет.

Оскільки різноманіття електронних сервісів для листування є надзвичайно великим, пропонуємо використати класифікацію, запропоновану Чванкіна С.А.:

- 1) Перша категорія – це передача інформації через технології стільникового зв'язку;
- 2) Передача інформації за допомогою спеціалізованих додатків-месенджерів;
- 3) Листування, що відбувається за допомогою сервісів електронної пошти;
- 4) Повідомлення, що передаються за допомогою соціальних мереж;
- 5) Інші види сервісів для передачі інформації в мережі інтернет [2, с. 330].

Вважаємо, що необхідно до останнього пункту віднести наприклад можливість передавати повідомлення при переказах в мобільному банкінгу.

Проблемою в цивільно-процесуальному аспекті є те, що для повідомлень за допомогою електронних ресурсів не можна застосувати вимоги як до електронного документу, за передбачені Законом України «Про електронні документи на електронний документообіг». А тому для використанні електронного повідомлення як доказу в цивільному процесі не має обов'язковим накладення на нього електронного цифрового підпису. Це дещо спрощує процедуру залучення таких доказів до цивільного судочинства, проте і ускладнює ідентифікацію особи-відправника такого повідомлення.

Питання ідентифікації особи-відправника неодноразово піднімалось в судовій практиці в момент, коли необхідно було надати оцінку електронному листуванню як доказу. Так, наприклад, в рішенні Менського районного суду Чернігівської області від 02.07.2020 р. суд зазначає, що з роздруківки повідомлень неможливо ідентифікувати особу-відправника, навіть з урахування, що в тексті повідомлення містяться дані банківського рахунку особи. Крім того складно встановити наявність укладення договору відповідно до такого листування[3].

Варто звернути увагу на те, що в багатьох месенджерах (Viber, Telegram) реєстрація можлива лише через номер телефону, проте у випадку, коли в абонента не укладено договір телекомунікаційних послуг, визначити власника номеру стає доволі складним завданням для мобільного оператора. Проте ще складніше, коли такі повідомлення передаються через додатки, що не потребують ідентифікації за номером телефону (наприклад Skype). Саме питання належності номеру телефону певній особі є одним із частих питань при доказуванні в цивільному судочинстві, що підтверджується значним обсягом судової практики.

Відповідно до встановленого принципу доказування, кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених ЦПК (ч. 3 ст. 13, ч. 1 ст. 81 ЦПК). Тому якщо стосовно авторства електронного повідомлення між сторонами цивільного процесу виникає спір, саме на стороні, яка посилається на факт направлення повідомлення як на підставу своїх вимог чи заперечень, лежить тягар доказування як самого факту відправлення електронного повідомлення конкретного змісту, так і осіб відправника й одержувача такого електронного повідомлення.

А тому належність визначеного номеру телефону конкретній особі може доводитись за допомогою письмових доказів (наприклад, коли особа власноруч вказувала свій номер телефону в певних анкетуваннях, опитуваннях, картках даних), показань свідків (саме свідки можуть підтвердити чи спростувати спілкування з певною особою за запитуваним номером телефону), електронних доказів (номер телефону може бути вказано на сайті підприємства, в електронних реєстрах, в соціальних мережах).

Вважаємо, що варто презюмувати відправника повідомлень і в тому випадку, коли власник номеру зазначає, що доступ до телефону мають й інші особи, а тому посилаючись на цей факт заперечує відправлення повідомлення. Адже тоді за вищезазначеним принципом саме на власника номеру покладатиметься тягар доказування можливості відправки повідомлення іншими особами. Проте, з огляду на судову практику, що склалась точно не може бути достовірним доказом належності номеру телефону певній людині факт підпису його іменем контакту в телефоні, оскільки це піддається редагуванню в будь-який момент[4].

Ще однією проблемою в цивільному судочинстві є момент, коли виникає необхідність встановлення учасників листування через засоби електронної пошти. На думку Д.М. Моїсеєнко таке доказування може відбуватися за допомогою: назви електронної адреси; через відправлення адвокатського запиту, що компанії, яка модерує електронний поштовий сервіс; через показання свідків; за допомогою письмових доказів, що є аналогічним до встановлення власника номеру телефону; та за допомогою визнання особою в судовому засіданні факту належності їй конкретної адреси електронної пошти [5, с. 58].

Варто відзначити, що в аспекті електронних адрес неодноразовими були спроби внести зміни до законодавства, шляхом введення обов'язку реєстрації однієї електронної адреси за фізичними особами при отриманні паспорту громадянина України та аналогічно при реєстрації юридичної особи, проте такі заходи не гарантують використання таких сервісів лише однією особою, можливість доступу до них власника, захист персональних даних, а тим паче не унеможливають створення нових електронних адрес, за необхідністю [6; 7].

Як зазначено вище засоби доказування належності особі певного мобільного телефону та електронної адреси є схожими, проте варто мати на увазі, що у випадку розгляду належності номеру мобільного телефону компанія-оператор мобільного зв'язку може встановити власника лише у випадку укладеного договору телекомунікаційних послуг, а от у випадку з електронною поштою при реєстрації обов'язковим є зазначення анкетних даних таких як імені, дати народження. Водночас це не гарантує достовірність таких даних, а от у випадку з запитом до мобільного оператора, то якщо оператор володіє такою інформацією – вона у більшості випадків є достовірною, що зумовлено укладеним договором.

Не варто й забувати про можливість злому електронної поштової скриньки чи просто використання її іншими особами, проте у випадку якщо основного власника електронної поштової адреси встановлено, то і тягар доказування вищезазначених фактів лягає на нього.

Складнішою є ситуація з використанням в якості доказу листування в соціальних мережах, оскільки в останніх особи можуть реєструватись як під справжнім так і під вигаданим ім'ям, саме це і встановлює основні перешкоди у випадку встановлення особи учасника листування. Проте, є і переваги такого засобу комунікації. За допомогою анкети можна встановити належність особі аккаунту, якщо в ньому містяться анкетні дані, фотографії. Разом з тим не виключенням стають і створені так звані «фейкові аккаунти», які є нерідкістю як для публічних осіб так і для звичайних людей, що використовуються шахраями.

Практичною проблемою у використанні даних електронних повідомлень є необхідність та не завжди можливість дотримання судом права особи на недоторканність приватного життя.

На думку Р.В. Пожоджук, така інформація має бути конфіденційною, та може бути порушено лише у чітко визначених законом випадках і за наявності конкретних умов [8, с.98].

Недоторканість приватного життя є конституційно гарантованим правом – в ст. 31 Конституції України зазначається, що кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки, коли втручання все ж допустиме може бути встановлено лише судом, у випадках, передбачених законом, з метою запобігання вчиненню злочину чи для з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи, якщо отримати інформацію іншими способами видається неможливим.

Положення вищезазначеної конституційної норми знаходить свій вираз в ч. 8 ст. 7 ЦПК, відповідно до положень якої особисті папери, листи, записи телефонних розмов, телеграми та інші види кореспонденції можуть бути оголошені в судовому засіданні лише за згодою осіб, визначених Цивільним кодексом України. Аналогічне положення відображено в ст. 236 ЦПК. Тобто такі норми є бланкетними і відсилають нас до положень ч. 2 ст. 306 ЦК України, відповідно до якої листи, телеграми та інші види кореспонденції можуть використовуватись, зокрема шляхом опублікування за згодою особи, яка направила їх та адресата.

Вважаємо, що електронне листування цілком підпадає під дію вищезазначених норм цивільного та цивільно-процесуального законодавства України. На практиці саме цей аспект і ускладнює доказування в суді, особливо в справах про захист ст. честі, гідності та ділової репутації, а також сімейних спорів. Проте, приєднання до матеріалів справи такого листування є законним і без дозволу його учасників, якщо зміст повідомлень містить належні докази. Такий висновок підтверджується судовим рішенням, в якому через припущення незаконного характеру дій з подачі клопотання про приєднання доказів у справі про визначення місця проживання дітей був поданий позов про захист честі та гідності, який залишився без задоволення. Рішенням Ленінського районного суду м. Миколаєва від 05 квітня 2019 року у справі № 488/789/19 В обґрунту-

вання належності доказу та відсутності порушення таємниці приватного життя суд зауважив, що «скріншоти листування не містили будь-якої принизливої, інтимної, чи непристойної інформації, а є звичайною перепискою між батьками дітей, якою батьки визначають між собою питання щодо виховання дітей, матеріальні питання, з'ясовують моменти про спілкування з дітьми, тощо...».

Таким чином, можна стверджувати, що при аналізі норм про таємницю кореспонденції впливає, що згода її авторів потрібна лише для оголошення та дослідження судом цієї інформації в судовому засіданні. Подібних заборон для подачі клопотання про приєднання цих доказів до матеріалів справи законодавство не містить. За певними категоріями справ є доцільним сам факт подачі такого клопотання, в процесі якого адвокат має можливість принаймні поверхнево прокоментувати зміст листування, через оголошення власного клопотання [9, с. 109].

При використанні даних електронного листування важливо брати до уваги, що такі повідомлення є електронними доказами, а отже на них поширюються норма ст. 100 ЦПК України. Варто мати на увазі, що до суду може подаватись як паперова копія повідомлень так і електронна, тобто за необхідності суд може розглянути такий доказ безпосередньо з електронних джерел.

Висновки. Безумовно електронне листування є електронним документом при доказуванні в цивільному судочинстві. Проте на відміну від електронного документу до листування не ставиться вимога накладення електронного цифрового підпису. Тягар доказування покладається на сторону яка посилається на авторство тієї чи іншої особи щодо конкретного листування, в той же час, доказувати протилежне та наприклад, випадки доступу інших людей до облікового запису – покладається на особу, чие авторство встановлено та не заперечується. Автором електронного повідомлення вважається власник номера телефону, реєстрант електронної скриньки, аккаунту у соціальній мережі чи іншого електронного сервісу, з використанням якого було відправлено електронне повідомлення.

Для доведення належності особі номеру телефону та електронної адреси використовуються схожі засоби, за винятком того, що оператор мобільної мережі може надати достовірну інформацію про власника номеру у випадку укладення договору надання телекомунікаційних послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арсірій Р. Електронні докази досить легко спростувати – суддя ОАК Арсірій. URL: <https://pravo.ua/elektronni-dokazi-dosit-legko-sprostuvati-suddja-oak-arsirij/> (дата звернення: 15.11.2022).
2. Чванкін С. А. Інформаційні технології у доказуванні в цивільному процесі: теоретичні та практичні аспекти : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2021. 518 с.
3. Рішення Менського районного суду Чернігівської області від 02.07.2020 р. Справа № 738/2225/19; провадження № 2/738/89/2020. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90171337> (дата звернення: 15.11.2022).
4. Рішення Городоцького районного суду Хмельницької області від 02.12.2019 р. Справа № 672/842/19; провадження № 2/672/494/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86169949> (дата звернення: 15.11.2022).
5. Моїсеєнко Д.М. Проблемні питання застосування електронного листування як доказу в цивільному процесі України. *Право та державне управління*. 2018. № 3 (32). Т. 1. С 57-61.
6. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства, Цивільного кодексу України) для забезпечення використання офіційної електронної адреси № 3860 від 16.07.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69498 (дата звернення: 15.11.2022).
7. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо присвоєння та використання офіційної електронної адреси № 3861 від 16.07.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69499 (дата звернення: 15.11.2022).
8. Пожоджук Р. В. Захист права на недоторканність приватного життя споживача послуг у мережі Інтернет. *Приватне право і підприємництво*. 2019. Вип. 19. С. 98–101.
9. Островська М. А. Листування у месенджері як доказ, без порушення права на комунікаційну приватність. *Новели цивільного процесуального законодавства: докази та доказування* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 14 вересня 2020 р.) / уклад.: Стоянова Т. А., Островська Л. А., Сатановська О. В.; за заг. ред. д.ю.н., проф. Н. Ю. Голубевої. Одеса : Фенікс, 2020. С. 108–113. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13083> (дата звернення: 15.11.2022).